

ha (framtidens skugga). Jag menar, och Hans Johansson håller med, att detta perspektiv kunde ha gjorts mycket tydligare i undersökningen. Detta gäller både formell och informell organisering.

Jag menar, och Hans Johansson antyder samma sak i sin replik, att hierarki har inverkat på högskolans formella organisering. Detta kan i sin tur ha inverkat på uppkomsten av informella, s.k. spontana nätverk inom högskolan.

Att tänka själv

Därefter uppmaningen att Hans Johansson borde tänka själv. Med denna uppfordran menar jag att författaren borde ha utvecklat en egen analysapparat för att studera relationer mellan universitet och omvärlden. Det är precis det som är en av konsekvenserna av avhandlingen, säger Hans Johansson i sin replik. Och jag håller med. Men jag menar att Hans Johansson borde ha varit mer ambitiös och energisk än så. Han borde ha använt denna apparat inte som en slutsats utan för att strukturera materialet i sin egen studie. Apparaten borde ha tillämpats i hans egen undersökning, inte bara blivit ett resultat av undersökningen som sedan någon annan möjligen får använda. Jag argumenterar således för en högre ambitionsnivå.

Slutligen instämmer jag helhjärtat i Hans Johanssons förhoppning om att vi två skall få anledning att diskutera hithörande frågor även framgent. Jag gillar vänskap och jag gillar prestigefria, sökande meningsutbyten med likasinnade kolleger. Tveklöst ställer jag upp för de akademiska värdena. Och akademiskt värde nummer ett är för mig det rationella, herradömesfria samtalet där argumentets primat är det enda som räknas.

Evert Vedung

ASTRID HEDIN: *The Politics of Social Networks*. Lund: Lund Political Studies 118, Department of Political Science, Lund University 2001.

Nettverk, tillit og institusjonelle sammenbrudd

Hedin tar for seg endringsprosesser i det postkommunistiske Øst-Tyskland, og hun knytter sine observasjoner til grunnleggende teoretiske spørsmål og debatter i statsvitenskapen. Hennes hovedinteresse er å anvende et sosialt nettverksperspektiv på politiske institusjoner, og på institusjonelle endringsprosesser spesielt. Hun setter fokus på den rolle sosiale nettverk, og entreprenører innen slike nettverk, kan ha for endringsprosessene i perioder hvor de etablerte institusjonene bryter sammen. Hedin ønsker å bidra til en bedre forståelse av hvordan sosiale nettverk gjør en forskjell i de-institusjonaliseringsprosesser av stort format.

Valget av et nettverksperspektiv begrunnes i tre forhold:

(1) Nettverk er særlig viktige i perioder med radikal og hurtig endring, hvor gamle institusjoner bryter sammen og nye formes.

(2) Nettverk er det post-moderne og post-liberale samfunns kjennetegn. Det finner sted en generell utvikling i retning av nettverkssamfunn. De-institusjonaliseringsprosesser vil gi sosiale nettverk og entreprenørskap i slike nettverk, en stadig større betydning.

(3) Samordning gjennom nettverk er viktig i demokratiske styringssystemer og bidrar til effektivitet.

Avhandlingen bygger på 30 intervjuer med sentralt plasserte personer, såvel som deltakende observasjon i diverse møter, bruk av biografier og ulike typer skriftlig materiale.

Høyt aspirasjonsnivå

Forfatterens aspirasjonsnivå synes jevnt over høyt, om enn noe varierende. Det at Hedin ønsker å ta et stort grep kommer til uttrykk både i titlene på flere kapitler, i teksten og på bokens omslagsside. For eksempel har kapittel 2 tittelen: "Transition to democracy: Social networks and

historical change". I kapittel 4 tas det et djervt grep allerede i første setning: "How do organizations change?" Gjeldende teorier gir i følge Hedin ikke fullgode svar, men hun mener at analyser av sosiale nettverk kan gi en nøkkel til bedre forståelse. Et annet sted i teksten heter det at "social network structures and agency can crucially influence the trajectory of institutional change" (s. 180) og "social network analysis is proposed as a methodological key to institutional path-dependence" (s. 181).

På omslagssiden spør Hedin: "How do institutions change?" og leseren blir lovet at boken "offers a challenging reinterpretation of institutionalism, demonstrating how social network ties can be fundamental to the trajectory of institutional change". Det hevdes også at: "The social network approach is relevant not only to our understanding of historical transitions, but also to the contemporary restructuring of politics into more informal network forms of organizations".

Andre ganger er imidlertid aspirasjonsnivået mer beskjedent. Det spørres for eksempel om sosiale nettverk har noen betydning for endringsprosessene (s. 190). Hedin ønsker også å illustrere at uformelt samarbeid og nettverk *kan* være viktig i en demokratiseringsprosess, særlig når endringene er uventede og raske (s. 205).

Hvordan Hedins arbeid blir vurdert vil nok avhenge av hvilket aspirasjonsnivå leseren legger til grunn. Vurderingen vil også avhenge av om man ser dette som en empirisk studie, eller som en litteraturstudie, med en begrenset empirisk illustrasjon.

Forventer tålmodige lesere

Dersom "*The Politics of Social Networks*" oppfattes som en *empirisk* studie, må det sies at Hedin har stor tillit til lesernes tålmodighet. Vanligvis presenterer en forfatter innledningsvis det teoretiske rammeverk og de nøkkelbegrep som studien bygger på. Men ikke slik i denne boken.

I kapittel 2 heter det noe overraskende: "This chapter reviews two theoretical perspectives on which the following study is *not* based" (s. 33). I hovedsak dreier dette kapitlet seg om to typer litteratur som forfatteren finner å være av be-

grenset nytte: feminist-studier og litteraturen om politiske partier.

Forfatteren har et poeng i at dette er litteratur man kunne forvente ville være til nytte. Det kan derfor argumenteres for at det er rimelig å forholde seg til denne litteraturen. Imidlertid er også kapittel 3 en slags "oppvarmingskapittel" for den som venter på empirien. Det dreier seg om betydningen av nettverk og utviklingen mot nettverksamfunnet. "Nettverk" sees her som et alternativ til marked og hierarki, og forfatteren går gjennom en omfattende litteratur om sosiale og politiske nettverk. Begreper diskuteres og Hedin presenterer hypoteser om sosiale nettverks betydning i rekrutteringsprosesser.

Kapittel 4 ("The logic of interpersonal trust: Social networks and institutional change") er et av avhandlingens mest sentrale kapitler. Her presenteres noen av de viktigste byggestenene i avhandlingen, noe som skjer gjennom en diskusjon av ulike former for institusjonalisme og en analyse av sosiale nettverk som en form for institusjonell strukturering. Hedin presenterer også en egen handlingslogikk som forutsettes å være av særlig stor betydning i institusjonelle endringsprosesser.

I kapittel 5 ("The strength of similarity: Gender in the structuration of social networks") er en hovedidé at folk skaper sosiale nettverk ut fra faktisk eller ønsket likhet (similarity). Hedin understreker at det er snakk om en "idealtipe" i Webersk forstand (s. 236), og kjønn er i denne studien den viktige tillitsdimensjonen. Tre faktorer som antas å fremme likhetsbasert interaksjon diskuteres: (1) søking etter mellommenneskelig (interpersonal) tillit basert på opplevd likhet, (2) individuelle uttrykk for identitet og (3) strukturelle muligheter for samhandling (s. 125).

I kapittel 6 – på side 156 – kommer vi så (for den empirisk orienterte: endelig) tilbake til endringene i Øst-Tyskland. Likevel er det fortsatt ikke empiri fra case-studien som presenteres. Dette kapitlet ("The East German transition to democracy. A historical overview of actors and institutions") er et generelt historisk oversiktskapittel om transformasjonen til demokrati.

Det er først på side 180, i kapittel 7 ("The path-dependency of SED-PDS reform: Social

network entrepreneurship”), at det egentlige caset presenteres. Dette er et fyldig – vel 50 sider langt – kapittel. I fokus står reformeringen av det øst-tyske kommunistpartiet – Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED), som senere ble omdøpt til Partei des Demokratischen Sozialismus (PDS). Hedin legger særlig vekt på hvordan entreprenørskap i sosiale nettverk preget av tillit bidrar til å forme reformprosessen. Her betegnes det empiriske caset som ”en illustrasjon” av de mer generelle resonnementene presentert tidligere.

Konklusjonskapitlet er på 13 sider og tar opp metodologiske implikasjoner og – med referanse til bokens tittel: ”The politics of social networks”. Her argumenteres det for, og illustreres, hvordan sosiale nettverk og sosiale rasjonaler har betydning for politikken organisering (s. 232). Også i dette kapitlet bringes det inn ny litteratur, for eksempel om kommunikativ rasjonalitet. I tillegg antydes noen mulige veier for videre forskning.

Hvilke endringer skal forklares?

Hvilke typer institusjonell endring er det så Hedin ønsker å forstå og forklare? I litteraturgjennomgangene rettes oppmerksomheten mot store systemtransformerende forandringer. Det er imidlertid et åpent spørsmål i hvilken grad studiens empiri er egnet til å belyse denne type endringsprosesser.

Hedin gjør det klart at den empiriske analysen ikke dreier seg om transformasjonen i Øst-Tysklands grunnleggende politiske orden. Det er heller ikke reformene av PDS som en helhet, som skal analyseres (s. 19). I stedet rettes fokus:

on a specific and curious feature of the democratic transformation, namely the high representation of women at the top levels of the PDS and the party's ideological turn to feminism (s. 19).

Vi synes altså i hovedsak å stå igjen med innføringen av en kvoteringsregel som det sentrale, basert på et gjennomslag for feministiske ideer i hovedsak hentet fra Vest-Tyskland. Men dette er en policy-endring, og det er uklart hvor egnet empiri om denne type forandring er når man ønsker å forstå grunnleggende systemtransforma-

sjoner. Hvor mye kan vi egentlig slutte om fundamentale institusjonelle endringer ut fra et slikt case? Gir det grunnlag for å reformulere eksisterende tolkninger av institusjonell endring?

Vi er dermed også tilbake til spørsmålet om *proposjonene* i avhandlingen og forholdet mellom litteraturgjennomgang og empiri. For den empirisk orienterte leser kan de mange og lange litteraturgjennomgangene, som gjerne ender med at de tilnæringsmåtene som drøftes forkastes som lite nyttige, fortone seg som ”blindgater”. Man får en følelse av at studien er overlesset med begreper og diskusjoner som senere ikke brukes. Forfatteren tar leseren med på en prosess hun selv har gått gjennom, men som den empirisk orienterte leseren har relativt liten nytte av. Kanskje gjenspeiler proposjonene i boken også at empirien viste seg å være svakere enn det forfatteren først hadde håpet på?

Dersom man imidlertid ser avhandlingen som primært en litteraturstudie med en begrenset empirisk illustrasjon, blir konklusjonen en noe annen. Hedin dokumenterer omfattende lesing. Når det gjelder de litteraturtypene jeg kjenner best, er Hedins angrepsvinkler, observasjoner og kommentarer ofte innsiktsfulle og tankevekkende.

Tillit og nettverk

Hedin presenterer en egen handlingslogikk som typisk for sosiale nettverk – en ”logic of interpersonal trust”. Intensjonen er å formulere en handlingslogikk som et supplement og alternativ til March og Olsens ”logic of consequentiality” og ”logic of appropriateness” (March og Olsen 1989, 1995). Hedin presenterer denne handlingslogikken på to litt ulike måter. I det ene tilfelle styres aktørens atferd av svarene som gis på spørsmålene:

- Whom do I trust?
- What do they say?
- Can they help me with that?
- Cooperate with trusted others (s. 116).

I det andre tilfelle er spørsmålene:

- Whom do I trust?
- What do they say?
- Can we cooperate on that? (s. 222).

Et grunnleggende problem er at Hedins "logic of interpersonal trust" blander elementer av en ren tillitslogikk (gjør det de du stoler på anbefaler) og en konsekvenslogikk (Hva er effektene av de forslagene man får? Vil de ha ønskede effekter?). I faktiske beslutningssituasjoner vil slike blandinger forekomme ofte. Når man ønsker å lage grunnleggende analytiske distinksjoner, vil det imidlertid være en fordel å holde de ulike logikkene fra hverandre.

Det er videre et problem at Hedin i sin empiriske studie aldri *dokumenterer* i hvilken grad det faktisk eksisterer tilitsforhold i de nettverkene hun studerer og mellom hvem slike tillitsforhold var sterke. Hun beskriver heller ikke i noen særlig detalj "The politics of social network" – de prosessene tilliten utspilte seg gjennom.

Det er også mulig – ut fra Hedins egen fremstilling – å forstå innføringen av kvoteringsregelen ut fra både en "logikk of consequentiality" og en "logic of appropriateness".

Hedin sier at partilederne i øst var i et avhengighetsforhold til sine partnere i vest (s. 222). Det er snakk om et øst-tysk lederskap som på det tidspunktet var uten særlig innsikt og erfaring i hva som skulle til for å skape legitimitet og vinne velgere i vest, noe som var nødvendig for suksess i valgene. Disse lederne lot seg overbevise om at kvoteringsregelen var nødvendig for å vinne stemmer i Vest-Tyskland. Hvis dette er hovedresonnementet, er det snakk om en konsekvensorientert logikk basert på nytte-kostnads kalkyler av det å innføre kvotering eller ikke.

Innenfor en "logic of appropriateness" ville derimot resonnementet være: Moderne partier på venstresiden har kvotering mellom kjønnene. Vi er (eller ønsker å være) et moderne parti på venstresiden. Vi bør derfor innføre en kvoteringsregel.

Spørsmålet er dermed hva Hedins handlingslogikk tilfører analysen, teoretisk og empirisk. Det er særlig tilfelle dersom man bruke Hedins egne aspirasjoner som målestokk, som når hun i bokens siste setning (s. 244) sier: "If generalized trust helps democracy to work, it is interpersonal trust that makes institutions change".

Det er også grunn til å stille seg spørrende til en annen av Hedins generaliseringer: "Under conditions of uncertainty, we are more likely to

rely on informal relations for guidance" (s. 137). Problemet er at usikkerhet ikke bare kan være knyttet til kalkulasjoner av hva som er mål-middel rasjonelt eller til hva regler i en kultur spesifiserer som eksemplarisk eller passende atferd. Usikkerheten kan også knytte seg til tillitsforhold i uformelle nettverk, for eksempel til hvem man kan ha tillit til i ulike situasjoner. Det er derfor ikke rimelig å si at usikkerhet generelt bidrar til å gjøre uformelle relasjoner viktigere. I stedet kan man for eksempel åpne for en generell hypotese om at dersom ett av de tre nevnte forhold – handlingskonsekvenser, normative atferdsregler eller uformelle tillitsforhold – er sikre, mens de andre er usikre, så vil den førstnevnte logikken ha størst forklaringskraft for faktisk atferd.

Det er tilsvarende nødvendig å spørre hva *nettverksbegrepet*, et annet sentralt begrep i avhandlingen, tilfører analysen av politikk og institusjonell endring. Hedin presenterer merke-der, hierarkier og nettverk som tre konkurrerende og komplementære måter sosialt liv kan være organisert og koordinert på. Dette er i overensstemmelse med brede strømninger i samfunnsfagene. Men samtidig er den voksende litteraturen om nettverk og "governance" i nettverk nok så heterogen. Nettverksbegrepet brukes på mange og ulike måter. Mens det for eksempel er rimelig klart hva et perfekt marked og et perfekt hierarki er for noe, er det uklart hva et "perfekt nettverk" vil si. Hedin er inne på behovet for typologier av nettverk og for å spesifisere effekter av ulike typer nettverk. Dette antydes på side 63 hvor det heter at "how ... change affects the policy network depends on the nature and agency of the network itself". Men dette viktige temaet utvikles ikke videre i noen detalj.

Med støtte i et Granovetter-sitat (s. 120) nedtoner Hedin betydningen av *formelle* strukturer og institusjoner for faktisk atferd. Hvilken betydning formelle strukturer har under ulike betingelser, er imidlertid først og fremst et empirisk spørsmål, og Hedins syn må holdes opp mot at de etablerte og formelt organiserte partiene i vest dominerte valgene også i Øst-Tyskland. Tilførselen av vest-tyskere til PDS i 1990 betegnes også av Hedin som en "unrepeated social network recruitment" (s. 253). Hun viser dessu-

ten til at SED ble "forced out of state power" (s. 183), og at den øst-tyske Bürgerbewegung forsvant som politisk kraft.

Slike observasjoner kunne gitt grunnlag for en mer nyansert diskusjon av forholdet mellom de tilitsbaserte, uformelle nettverk Hedin studerer og formelt organiserte institusjoner, som de tradisjonelle partier. De kunne også gitt grunnlag for en diskusjon av betingelsene for suksess for mulige konkurrerende nettverk, for eksempel basert på kjønn, politisk ideologi, geografi, utdanning etc. Her konkluderer imidlertid Hedin, uten noen dokumentasjon, at "according to numerous statistical studies of social networking, gender tends to be an aspect of similarity and difference that overrides other aspects of difference, such as organization or organizational position" (s. 30). Det er vanskelig å tro at dette vil være tilfelle under alle omstendigheter. Igjen ville det være av interesse å få en mer dyptgående analyse av "scope conditions" for Hedins generaliserende utsagn.

Avslutning

Denne omtalen av Hedins avhandling har fulgt vanlige akademiske normer om å ta en kollegas arbeid på alvor, peke på svakheter i analysen og etter beste evne foreslå mulige forbedringer.

Hedin legger listen så høyt at avhandlingen bare delvis lykkes i å innfri egne aspirasjoner. Det er lett å slutte seg til forfatterens konklusjon om at eksisterende tilnæringsmåter ikke gir noen fullgode svar på hvordan vi kan forstå store institusjonelle transformasjonsprosesser. Hedin lykkes i mindre grad å overbevise om at hennes nettverkstilnærming utkonkurrerer andre tilnæringsmåter og teoritradisjoner.

Samtidig må det sies at "*The Politics of Social Networks*" på mange måter er en spennende og utfordrende avhandling. Forfatteren skal ha stor ros for å reise vanskelige spørsmål knyttet til viktige politiske hendelser. Hun presenterer ofte leseren med selvstendige vinklinger og synspunkter, basert på gjennomlesing av en stor litteraturmengde. Hedins avhandling er full av spennende utfordringer for både teoribyggere av ulike retninger og empirikere. Ikke minst gjelder det under hvilke betingelser nettverk og tillits-

forhold får avgjørende betydning i historiske situasjoner hvor etablerte institusjoner delegitimeres og bryter sammen.

Johan P. Olsen

Litteratur

March, J. G. og J. P. Olsen 1989, *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press.

March, J. G. og J. P. Olsen 1995, *Democratic Governance*. New York: Free Press.

Replik

Teorikonkurrens eller ulike analysnivåer?

Jag är tacksam för möjligheten att ge ett litet utförligare svar i denna intressanta och givande diskussion om institutioner och institutionell förändring, särskilt som Johan P. Olsen och jag ännu verkar tala förbi varandra på några väsentliga punkter.

Olsen menar att Hedin (jag) "i mindre grad" lyckas att "overbevise om at hennes nettverkstilnærming utkonkurrerer andre tilnæringsmåter og teoritradisjoner" – dvs March & Olsens nyinstitutionalism, och den ekonomiska nyinstitutionalismen. Att avhandlingen inte lyckas "utkonkurrera" dessa är kanske inte så överraskande. Det var inte heller syftet med boken. Istället togförs den sociala nätverksmodellen – "the logic of interpersonal trust" – som "komplementär" med March and Olsens arbete (se "Aim of the Study", s. 15).

Den sociala nätverksmodellen för institutionell förändring försöker snarast bygga vidare på March & Olsens nyinstitutionella ramverk, genom att addera en tredje analysnivå. Mellan den övergripande institutionen och den enskilde individen fokuseras det sociala nätverket. En av utgångspunkterna är det som March & Olsen själva skriver – men som sällan uppmärksammas – nämligen att kunskap, koder, paradigmer, tolkningar, värderingar och normer utvecklas och förändras inom institutioner genom

att individer *diskuterar med och övertalar* andra personer *som de är vänner med och litar på* (s. 118–120). March & Olsens resonemang om vikten av "interpersonal connections" får mig att länka deras arbete till den omfattande litteraturen om sociala nätverk, och föreslå en modell av socialt-nätverkshandlande, som jag döpt till "the logic of interpersonal trust". Denna, menar jag, kan hjälpa oss förstå en process där den "logic of appropriateness" som styr en institution omtolkas och förändras.

Precis som Johan P. Olsen påpekade vid oppositionen på avhandlingen ligger faktiskt den föreslagna modellen – "the logic of interpersonal trust" – på en annan analysnivå än March & Olsens välkända "logic of appropriateness". Själv ser jag min modell som en av flera möjliga tolkningar och vidarearbetningar av March & Olsens mer övergripande och mer abstrakta teori-bygge.

Att förklara institutionell förändring

Kanske kan den föreslagna sociala nätverksmodellen för institutionell förändring erbjuda en av många möjliga lösningar på tre kända problem med March & Olsens teoritradition; nämligen att deras nyinstitutionella ramverk förklarar varför institutioner är svåra att förändra, men säger mindre om hur de faktiskt förändras; att March & Olsens teori-bygge ligger på en hög abstraktionsnivå och är därför svårt att tillämpa direkt på empirisk forskning; samt att det finns en teoretisk lucka mellan March & Olsens nyinstitutionella teori och deras välkända garbage-can modell.

Bland annat söker avhandlingen slå en brygga mellan March & Olsens garbage can-modell och deras större nyinstitutionella ramverk – två teorier som ofta ansetts vara inkompatibla och motsägelsefulla. I kapitel 4 pekar studien ut de passager i March & Olsens arbete som visar på vikten av tillit och interaktion mellan specifika individer, och föreslår sedan att man kan behandla dessa sociala nätverk helt enkelt som en begränsning av det individuella rationella handlandet, dvs som "bounded rationality". På så vis blir de sociala nätverken en parameter som styr strömmarna i March & Olsens välkända garbage can-modell. Diskussionerna inom de sociala

nätverken bestämmer hur institutionens omgivning tolkas, och vilka problem och lösningar som får tillgång till beslutsprocessen.

I fallstudien av hur det östtyska kommunistpartiet SED/PDS reformerades visas för det första hur den nya partiledningsgruppen växte fram och tog kontrollen över organisationen. Det skedde genom att ett antal tidigare existerande sociala nätverksband efter hand knöts samman till en inre cirkel. För det andra följs hur en handfull västtyska kvinnliga politiker med feministiska värderingar slussades in i partiets ledningsgrupp via sociala nätverksband som daterade från tiden före 1989/1990. Dessa personer kom sedan att hamna i den federala partistyrelsen och förbundsdagen, och fick mycket stort inflytande över partiets utveckling. Till exempel lyckades de i ett tidigt stadium få igenom en 50-procentig kvotering av kvinnor till partiets federala och delstatliga parlamentsgrupper och partistyrelser, samt en programmatisk vändning till en viss typ av feminism. Andra feminister och andra västtyska vänsteraktivister som var närvarande i reformprocessen fick inte detta inflytande. Slutsatsen från fallstudien är alltså att sociala nätverk är seglivade och inflytelserika strukturer, som kan vara avgörande för institutionell förändring.

Ett givet val?

Olsen menar däremot att PDS' feministiska utveckling inte behöver en social nätverksmodell för att förklaras. Han ställer spørsmålet "hva Hedins handlingslogikk tilfører analysen, teoretisk og empirisk" och tolkar alltså valet av feminism och en 50-procentig kvotering av kvinnor till parlament och partistyrelser som ett självklart val. Förutbestämt – för att inte säga överdeterminerat – av både konsekvensorienterad logik, dvs här röstmaximering, och av "the logic of appropriateness", dvs rådande normer. (I det senare fallet verkar dock Olsen göra ett plötsligt tankekliv ut ur institutionen, eftersom han talar om normer utanför det östtyska kommunistpartiet, och inte i partiet självt – SED var ju knappast feministiskt).

Men hur självklart var egentligen feminismens genomslag i PDS? Valstrategiskt var de östtyska reformkommunisternas strategival –

feminism – inte ett utslag av icke-rationalitet. Man hoppades vinna röster. Inte heller var det fullständigt normvidrigt i förhållande till partiets proklamerade normer. Under det kalla kriget sökte ju SED framställa DDR som det kvinnovänligare Tyskland. Men – och detta är min poäng – vändningen till feminism var varken väljarmässigt fullständigt optimal eller ideologiskt helt förutsägbar! Att gamla SED antog och genomförde en västfeministisk agenda och en 50-procentig kvotering av kvinnor var trots allt en kraftig brytning med institutionaliserade normer och rutiner (s. 174–178). Och samtidigt verkar feminismen ha gett betydligt mindre väljarmässigt utdelning än partiet hoppats på (s. 230). Sammanfattningsvis kan alltså varken normativ eller ekonomisk nyinstitutionalism riktigt förklara denna förändringsväg. Det hade funnits många andra vägar för partiet att välja.

Att teoretisera agency

Mitt första svar på Olsens fråga om vad mitt teoretiska ramverk egentligen tillför är alltså att det erbjuder en nyckel till sådana institutionella vägval som vi antingen brukar efterrationalisera, eller hänföra till enskilda individers unika ledarskap. Studien försöker sig på att teoretisera aktörers fria handlande, på engelska "agency".

Teoribygget tar fasta på ett antal metodologiska rekommendationer från Anthony Giddens om hur växelspelet mellan aktörer och strukturer bör studeras (s. 90–97). Teoretiskt hämtas viktig inspiration från Hannah Arendt, som såg människors förtroendefulla samarbete som källan till kommunikativ makt och förmågan att handla (s. 205, 239–241). En källa som regimer med totalitära ambitioner – som DDR – försökte kväsa (Arendt 1951).

Här verkar Olsen för övrigt ha missförstått avhandlingens titel. Han uppfattar "the politics of social networks" som "de prosessene tilliten utspilte seg gjennom". Men vad avhandlingen försöker förklara och illustrera är hur politik kan vara ett resultat av sociala nätverk – inte deras innehåll. Den "tillit" som undersöks är alltså inte till exempel maffians kumpaneri under hot – vilket ju knappast kan definieras som "tillit" – utan spontan, frivillig tillit, dialog och samverkan.

Något som ekonomerna uppfattar som oerhört effektivt, men som inte finns att köpa eller sälja (s. 133, Arrow 1974), och som statsvetare hävdar som ett grundläggande hälsokriterium för den politiska demokratin (s. 242–244, Putnam 1993, 2000).

Formella vs. informella strukturer

En annan punkt där Olsen och jag verkar tala förbi varandra gäller synen på formella strukturer. Olsen menar att studien underskattar formella strukturer, eftersom den citerar Granovetter i att forskare inte bör stirra sig blinda på den formella pappers-planen för hur en organisation fungerar, utan vara uppmärksamma på de informella strukturer som efter hand växer fram inom en organisation (s. 120).

Här undrar jag dock litet varför Olsen har invändningar. March & Olsens normativa nyinstitutionalism fokuserar som bekant inte bara formella regler, utan även normer, vanor, rutiner, etc. Och parallellt med Granovetter tillkännager March & Olsen att "within an institution, informal subgroups may evolve who develop cognitions and beliefs different from the dominating institutional system of meaning" (March & Olsen 1989: 45, citerade på s. 119).

Olsen menar att "Hedins syn må holdes opp mot at de etablerte og formelt organiserte partiene i vest dominerte valgene også i Øst-Tyskland" och efterlyser "en mer nyansert diskusjon av forholdet mellom de tillitsbaserte, uformelle nettverk Hedin studerer og formelt organiserte institusjoner, som de tradisjonelle partier". Men vad är här "Hedins syn"? Avhandlingen diskuterar tämligen utförligt hur den löst formerade medborgarrättsrörelsen slogs ut av de väletablerade parti-institutionerna i väst, men hur institutionen SED/PDS överlevde demokratiseringen (s. 163–174). Studien ger alltså Olsen rungande rätt i styrkan hos formella strukturer och organisationer. Och just därför blir det intressant att se hur en sådan institution förändras.

Enligt forskningen om politiska partiers förändringsprocesser är partier mer föränderliga i sin formativa fas än i en senare, mer institutionaliserad fas (s. 46–54). Olika former av "externa chocker" kan sedan åter-igen-försätta en etablerad institution i en mer formativ fas. Med stöd i

denna forskning argumenterar avhandlingen att de stora omvälvningarna i samband med murens fall utsatte det östtyska kommunistpartiet för en avgörande "extern chock", som tvingade ned gamla strukturer och försatte partiet i en mycket formativ fas – där så sociala nätverksstrukturer alltså kunde få stort genomslag.

Avhandlingen hävdar att ett tämligen begränsat socialt nätverk – en "inre cirkel" – kan avgöra ett politiskt partis, eller en annan organisations, tidiga vägval. En tes som får stöd hos bland andra partiklassikern Duverger (s. 50–51). Dessa tidiga vägval har sedan stor betydelse eftersom partier – liksom andra institutioner – med tiden tenderar att institutionaliseras, bland annat eftersom det partisystem eller institutionella fält som de ingår i institutionaliseras eller "fryses" (s. 46–47).

En del av de "scope conditions" för "the logic of interpersonal trust" som Olsen efterlyser preciseras alltså i resonemanget om formativa versus mer institutionaliserade faser av en organisations utveckling. Växelspelet mellan informella nätverk och formella organisationer diskuteras även i kapitel 5, vilket jag gärna vill återkomma till. Den där föreslagna modellen – "the strength of similarity" – stipulerar två villkor när informellt socialt inflytande tenderar att vara starkare än organisationens regelverk. Men först ett par ord om förklaringsnivån hos "the logic of interpersonal trust" och "the strength of similarity".

Institutionell förändring – inte systemtransformation

Olsen invänder att den sociala nätverksmodellen för institutionell förändring inte svarar på hur vi ska förstå "grunnleggende systemtransformationer". Det stämmer kanske. Men Olsen menar att litteraturgenomgången riktar uppmärksamheten på just stora systemtransformerande förändringar – vilket bara stämmer med viss modifiering. Poängen är snarare att systemtransformationer ger både större tryck på, och möjligheter för, den enskilda institutionen att förändras. Innan ett partisystem har cementerats finns till exempel större utrymme för förändring av det enskilda politiska partiet. Ur detta perspektiv är övergångar till demokrati en formativ fas för många politiska institutioner.

I den inledande litteraturgenomgång diskuteras tre typer av förändringar: politiska partiers tidiga vägval (s. 46–54); uppkomst och förändring av policy-nätverk (s. 55–68); samt kvinnors politiska representation, särskilt i samband med övergångar till demokrati (s. 34–45). I alla tre fallen argumenteras om något *emot* användbarheten av stora generella systemteorier, såsom till exempel patriarkatsteori. Med det sociala nätverksperspektivet blir istället historiens komplexitet, aktörsutrymme och slump synliga.

Det grundläggande argumentet i studien är alltså inte det som Olsen hävdar, att sociala nätverksprocesser "gjør en forskjell i de-institusjonaliseringsprosesser av stort format". Avhandlingen gör varken anspråk på att förklara kalla krigets slut, den östeuropeiska övergången till demokrati, eller ens det östtyska kommunistpartiets fall från makten. (Möjligen skulle en annan studie ha kunnat analysera Gorbachev-linjens genomslag inom det sovjetiska kommunistpartiet från ett socialt nätverks-perspektiv – men det är en annan historia.) Studien av det östtyska SED/PDS undersöker alltså inte varför partiet tvingades till reform, utan *hur* det sedan reformerades, alltså vilken specifik reformväg som partiet kom att följa. History is bounded, but not optionless, som Piotr Sztompka skriver – en observation som går som en röd tråd genom boken (s. 14, 67, 90–91, 232, 237).

Historiens ineffektivitet

Utgångspunkten för den sociala nätverksmodellen för institutionell förändring är historiens "ineffektivitet" (s. 14, s. 63–64, 111–114) – ett begrepp som är ett av de inledande antagandena även i March & Olsens nyinstitutionella teori-bygge. Vår syn på vad som utgör historiens ineffektivitet skiljer sig dock delvis åt. March & Olsen finner historisk "ineffektivitet" främst i att institutioner är trögföränderliga. Trots historiens "tryck-förändras-institutioner lika-långsamt" som glaciärer". Detta innebär att institutioner inte alls behöver vara perfekta spegelbilder av sin omgivning. Men hur förändras institutionella strukturer när de väl förändras?

Jag utökar eller förskjuter kanske något March & Olsens syn på vad som utgör historiens "inef-

fektivitet" när jag utöver strukturenas seghet sätter fokus på aktörerna – som ju i stort sett saknas i den strukturfokuserade normativa nyinstitutionalismen. Argumentet är alltså att aktörernas begränsade rationalitet i att tolka och reagera på den komplexa institutionella omgivningens utmaningar är ytterligare en viktig aspekt av historiens "ineffektivitet". Ramarna för aktörernas rationalitet bestäms av de institutionella strukturererna i allmänhet, men i synnerhet av diskussioner i de sociala nätverksstrukturerna, där olika "logics of appropriateness" kan ifrågasättas och omtolkas. Dessa sociala nätverksstrukturer kan i sin tur vara ännu mer seglivade än de större institutionella strukturerna. Institutioner förgås, men de personliga kontakterna består.

Givet att en institution står under ett visst förändringstryck – som hjälper till att bryta ned de mer övergripande institutionella strukturerna – så är det inte förutbestämt vilken precis väg som den institutionella förändringen tar. I motsats till antagandena hos den ekonomiska nyinstitutionalismen utvecklas politiska institutioner sällan till några perfekta svar på den "politiska marknadens" krav – om det nu alls existerar några sådana optimala lösningar (s. 97–98).

"Utan dokumentation"?

Innan jag avrundar mitt – förhoppningsvis inte alltför långdragna – svar på Olsens recension har jag en sista punkt där jag gärna vill invända mot hans resonemang. Olsen hävdar att avhandlingen "utan någon dokumentation" konkluderar att "according to numerous statistical studies of social networking, gender tends to be an aspect of similarity and difference that overrides other aspects of difference, such as organization or organizational position" (kapitel 1, s. 30). Här verkar föreligga ett missförstånd. Antingen har Olsen missat de olika studier som hänvisas till i kapitel 5 (s. 123–155). På sidan 126 radas till exempel tio sådana referenser upp i en och samma hänvisning – visserligen främst statistiska studier från amerikansk managementforskning.

En annan källa till ett möjligt missförstånd kan eventuellt – här gissar jag – vara ordet "overrides". Kanske har Olsen tolkat det som att studien hävdar att kön *alltid* slår ut alla andra faktorer i

hur vi formar våra sociala nätverk? Detta vore förstås i så fall ett absurt påstående, och det är alltså inte det som studien försöker hävda. I just SED/PDS' reformprocess var visserligen tendensen att nätverka med andra av samma kön slående stark – vilket inte stämde med studiens första hypoteser (s. 25). (Men lustigt nog tog ju reformprocessen en feministisk riktning, trots att den dominerats av nästan helt manliga nätverk. Detta ledde mig att kombinera det sociala nätverksperspektivet med garbage can-modellen. I kontrast till feministisk teori argumenteras alltså att konsekvenserna av tendensen att nätverka med andra av samma kön inte är helt givna.)

Men åter till frågan om vad som ska dokumenteras: Avhandlingen ägnar åtskillig möda åt att poängtera hur de sociala mekanismer vi observerar i samhällsvetenskapen bättre ses som sociala tendenser än som sociala lagar (s. 149–155). Modellen som läggs fram i kapitel 5 – "the strength of similarity" – bygger på en i det närmaste trivial observation, nämligen att vi oftare (alls inte alltid – men *oftare*) väljer våra vänner bland personer av samma kön, samt att detta även gäller för professionella vänskaper, kollegor emellan. Här tillåter jag mig en liten dekonstruktivistisk parentes i resonemanget med en hastig hänvisning till Derrida, som menar att även en kvinna kan omfattas av broderlig vänskap (s. 151–152). (Kanske blir förresten detta allt vanligare i vårt västliga postmoderna samhälle?)

Vidare hävdar "strength of similarity"-modellen att sociala nätverksrekrytering och sociala nätverkshandlande är viktigare än meritokratiska kriterier och regelstyrt handlande särskilt i situationer där mål, medel och alltså relevanta meriter och beslutskriterier är osäkra, och förtroendefullt samarbete är högt värdesatt. (Kanske blir även detta allt vanligare i det de-institutionaliserade så kallade nätverkssamhället?).

En teoriutvecklande studie

Vad studien söker hävda är alltså att förändringsvägen – organisationens "path dependency" – är beroende av sociala nätverksmekanismer i organisationens toppskikt, dvs av vilka

enskilda individer som haft chansen att utveckla sociala band och som förmår samarbeta, samt av vilka idéer, tolkningar och resurser dessa bär på.

I litteraturgenomgången skisseras hur den sociala nätverks-modellen för institutionell förändring som utvecklas i boken – the logic of interpersonal trust – skulle kunna ha bäring på olika typer av forskningsproblem. Ett annat syfte med litteraturgenomgången är att visa på hur olika teoritraditioner stödjer varandra i vad de – ofta mer eller mindre i förbifarten – har att säga om sociala nätverk. (Att forskare parallellt gör liknande fynd måste rimligtvis anses styrka ett teoretiskt resonemang!) Boken vaskar alltså fram vad äldre studier noterat om sociala nätverk, men inte dragit ut de teoretiska konsekvenserna av. Utifrån detta och utifrån en fallstudie utvecklas så en social nätverksmodell för institutionell förändring.

Astrid Hedin

BENT FLYVBJERG: *Making Social Science Matter. Why Social Inquiry Fails and How It Can Succeed Again*. Cambridge University Press 2001.

Debates on Truth and Method, and the Power of Example

Is social science letting itself be colonized by the natural sciences? So Bent Flyvbjerg claims. Political science and other social sciences are straining to imitate the natural sciences, seeking universally valid knowledge and predictive theory. This is why, according to Flyvbjerg, "social inquiry fails". Instead, he argues, social science should turn away from scientism and go into dialogue with society, "making social science matter".

Whether or not one agrees with Flyvbjerg's description of contemporary social science (curiously, Flyvbjerg regards the strive to scientism as constituting the current mainstream of the discipline – but is it?), his book certainly does address very important and timely questions for the discipline.

Statsvetenskaplig Tidskrift 2002, årg 105 nr 1

Context Counts

If the social sciences were to aspire to emulate the natural sciences – which Flyvbjerg claims they are currently trying to do – then their achievements would seem dismal. Why is social science not able to come up with the same type of reliable, context-independent explanatory and predictive theories that the natural sciences have produced? Because, Flyvbjerg explains, context counts (Chapters 3 and 4). Since human beings act on the basis of their own situational self-interpretations, social theory can only be as stable as these interpretations. Likewise, the social scientists' research interests and concepts must be understood in relation to a specific (research) context. Secondly, since the objects of social science research are subjects in themselves, they may answer back. If we publish the results of our research, policymaking and society may change in response.

While these first two arguments are classic post-modern and hermeneutic insights, Flyvbjerg's third argument is perhaps more seldom made. He makes a case for genuine expertise as opposed to abstract analytical rationality (Chapter 2). In any form of human learning, experience – not merely memorization of abstract rules – is what makes the genuine expert. Like in chess or soccer, there is a qualitative gap between the competent rule-follower and the true expert, who relies on experience and intuition. By the same token, Flyvbjerg argues, social inquiry needs to rely not on analytical rationality and abstract rules, but on concrete cases, practical knowledge and practical ethics.

Experience

This is where Flyvbjerg launches his recommendations for how social inquiry ought to be conducted, namely as "practical wisdom" or *phronesis* (Chapter 5). The Aristotelian concept of *phronesis* is best understood in relation to Aristotle's two complimentary intellectual virtues: *episteme* and *techne*. While *episteme* is based on analytical rationality and searches for universal, context-independent knowledge, *phronesis* is not necessarily concerned with the production of theory, but with practical common sense. Most centrally, *phronesis* is based on ex-